

AHMET YURT DEDE’NİN ŞİİRLERİNDE ELEŞTİRİNİN TOPLUMSAL BOYUTU

THE SOCIAL DIMENSION OF CRITICISM IN THE POEMS OF
AHMET YURT DEDE

GÜLDA ÇETİNDAG SÜME*
MUHAMMET FARUK EKİCİ**

Sorumlu Yazar

Öz

Duygu ve düşüncelerin kelimelere farklı anlamlar kazandırılarak ifade edildiği şiir sanatı, neredeyse insanlığın doğduğu zamanlardan günümüze kadar icra edilmiştir. Bu sanatı icra eden toplumların diline ve kültürüne dair bütün özellikleri o toplumların şiirlerinde görmek mümkündür. Türk kültür tarihinde de bu sanatı icra eden farklı nitelikte kutsal özelliklere sahip şahsiyetler var olmuş, bu şahsiyetlere ozan adı verilmiştir. Ozanlar, şiirlerini bugünkü sazın en ilkel hâli olan kopuzu çalarak icra etmişlerdir. Onların şiirleri sözlü gelenek içinde yayılmış, yaşadıkları dönemin toplumsal ve kültürel özellikleri de bu vesileyle sonraki dönemlere aktarılmıştır.

Halk şiirinin icracıları olarak bilinen ozanlar arasında Alevi-Bektaşî inancına mensup kişiler çoğunlukla aşkı ve muhabbeti, Hak-Muhammed-Ali üçlüsünü ve insan sevgisini ön planda tutmuştur. Alevi-Bektaşî edebiyatı içerisinde değerlendirilebilecek bu ozanlar ayrıca bireylerin ve toplumun aksayan yönlerini vurgulayan taşlama türündeki şiirlerinde kaba sofyu, yobazı, cehaleti tercih eden kişileri çoğunlukla mizahi bir dille eleştirmişlerdir. Tunceli’nin Hozat ilçesinde yaşamış ve Alevi-Bektaşî inancının dini önderlerinden halk ozanı Ahmet Yurt Dede de taşlama türünde şiirler yazmış halk ozanıdır. O, taşlama konulu şiirlerinde İslami ve ahlaki değerlerin bozulmasını, eğitimsizliği, cehaleti, doyumsuzluğu, ikiyüzlülüğü, adaletsizliği ve toplumun diğer aksak yönlerini eleştirmiştir. Çalışmada, Sarı Saltık soyuna mensup beş yüz kadar şiir yazmış Ahmet Yurt Dede’nin hayatı, dedeliği ve edebî yönü ile taşlama konulu şiirleri bir sınıflandırmaya tabi tutularak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Halk Şiiri, Ozan, Ahmet Yurt Dede, Alevi-Bektaşî Şiiri, Eleştiri, Taşlama.

Abstract

The art of poetry, in which emotions and thoughts are expressed by giving different meanings to words, has been practiced almost from the birth of humanity to the present day. It is possible to see all the features of the language and culture of the societies practicing this art in the poems of the societies in question. In the history of Turkish culture, there have been personalities with different sacred characteristics who practiced this art, and these personalities were called bards. The bards performed their poems by playing the kopuzu, the most primitive form of today’s instrument. Their poems spread within the oral tradition, and the social and

Araştırma Makalesi / Künye: ÇETİNDAG SÜME, Güluda, EKİCİ, Muhammet Faruk. “Ahmet Yurt Dede’nin Şiirlerinde Eleştirinin Toplumsal Boyutu”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 111 (Eylül 2024), s. 109-124 <https://doi.org/10.60163/tkcbva.1384819>

* Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, E-mail: gchetindag@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4699-3944.

** Dr., E-mail: trefflay@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6320-2679.

cultural characteristics of the period they lived in were passed on to the following periods in this way.

Among the minstrels known as performers of folk poetry, those who belong to the Alevi-Bektashi faith have mostly prioritized love and affection, the trinity of Hak-Muhammad-Ali and human love. These minstrels, who can be considered within Alevi-Bektashi literature, also criticised the rude puritan, bigot, ignorance and people who prefer to be deprived of the blessings of education, mostly in a humorous language in their satirical poems emphasising the faulty aspects of society and individuals. Folk minstrel Ahmet Yurt Grandfather, who lived in the Hozat district of Tunceli and was one of the religious leaders of the Alevi-Bektashi faith, also wrote satirical poems. In these poems, he criticised the deterioration of Islamic and moral values, lack of education, ignorance, insatiable people, hypocrites, injustice and other faulty aspects of society. In this study, after giving brief information about the life, grandfatherhood and literary direction of Ahmet Yurt Grandfather, who was a descendant of Sarı Saltık and wrote about five hundred poems, his poems on satire will be evaluated by subjecting them to a certain classification.

Key Words: Folk Poetry, Poet, Ahmet Yurt Dede, Alevi Bektaşî Poetry, Criticism, Satire.

Giriş

Duygu ve düşüncelerin sanatsal bir dille ifadesini bulduğu edebî türe şiir adı verilir. Şiirde sözcükler, alışlagelmiş tanımlamalarının ötesinde farklı ve derin anlamlar kazanabilir ve böylece okuyucunun ya da dinleyicinin estetik ihtiyacını karşılayabilir. Bu dönüşüm yalnızca kelimelere yüklenen farklı anlamlarla değil aynı zamanda metne ahenk unsurlarının dâhil edilmesiyle de kolaylaştırılır. Bu nitelikler, kendine özgü ifade biçimiyle gündelik konuşma dilinden ayrılan şiir türüne özgüdür.

Hemen her ulusun kültüründe, eldeki en eski yazılı kaynaklarla ya da dilden dile yayılarak bugüne kadar gelen şiirler, insanoğlunun sevgisini, acılarını, özlem ve yaşam deneyimlerini güçlü bir biçimde dile getiren sanat ürünü olarak değer kazanmış bulunmaktadır (Aksan, 1999, 15). Bir sanat ürünü olan ve şairin kişisel özelliklerini yansıtan şiir sanatı, insanlığın varoluşundan itibaren dünya üzerindeki milletlerin edebî verimleri arasında yer almıştır. Türk milleti de ilk şiirlerini, kendisini tarih sahnesinde bulduğu ilk dönemlerde meydana getirmiştir. Bu şiirleri “Kam, Baksı, Şaman, Oyun, Ozan” adı verilen kutsal kişiler çeşitli törenlerde icra etmiştir. Adı geçen kişilerin dinî törenleri yönetme, kurban merasiminin kabulü için dua etme, bayram şöleni düzenleme, dua okuma, gelecekte haber verme, büyü yapma, hastaları tedavi etme, isim koyma, küsleri barıştırma vb. gibi görevleri bulunmaktaydı. Halk tarafından kendilerine kutsallık atfedilen bu şahsiyetler, bugünkü sazın en ilkel hâli olan kopuzu kullanmış ve düzenledikleri törenlerde şiirlerini bu kopuz eşliğinde söyleyip raks etmişlerdir. Yaşam tarzında değişikliklerin baş göstermesiyle birlikte kam, şaman ve baksılar dinî lider olma veya çeşitli törenler düzenleme, gelecekte haber verme, hastaları iyileştirme vb. gibi görevleri bir yana bırakmış, sadece kopuz çalıp şiir söyleme geleneğini geliştirip devam ettirerek “ozan” adını almışlardır. “*Ozan, Oğuzların halk şair musikişinaslarına verilen isimdir.*” (Köprülü, 2012, 135). Bu ozanlar, şiir söylemekle birlikte çeşitli halk hikâyeleri anlatmış, eğlence törenleri düzenlemiş, bu sayede halkın estetiğe duyduğu ihtiyacı karşılayarak önemli bir konuma sahip olmuşlardır.

XIV-XV. yüzyıllarda yazıya geçirildiği tahmin edilen *Dede Korkut Kitabı*’ndan ve diğer kaynaklardan anlaşıldığına göre ozanlar, toplumsal hayatta kendilerine kutsallık atfedilen önemli kişilerdi (Turan, 1997, 13). Halkın, kendilerine kutsî bir mahiyet atfettiği ozanlar, yanlarından hiç ayırmadıkları ve duygularını, düşüncelerini, şiirlerini

onun sesiyle birlikte dile getirdikleri kopuzu kutsal saymışlardır. Bundan ötürü Türk kültür tarihinde kopuzun yeri ve önemi oldukça büyüktür.

Ozan, ata şairimiz, kopuz ise ata yadigarı en eski sazımızdır. Saz, Osmanlı içinde “*ikitelli*” adıyla da anılmıştır. Ozanlarımızın, âşıklarımızın ellerindeki sazlar, kopuzun geliştirilmiş şekilleridir (Kalkan, 1991, 25). Günümüzdeki âşıklar da ozanlık geleneğinin devamı niteliğinde ve daha belirgin kurallara sahip olan âşıklık geleneğinin temsilcileridir. Ozanların sazlarıyla birlikte seslendirdiği şiirler ağızdan ağza yayılarak sonraki nesillere aktarılmıştır. Bu şiirler teşekkül ettiği halkın kimliğini yansıtmakta ve o halkın ürünü kabul edilerek “halk şiiri” adıyla yaşamaktadır. Halk şiirinin oluşumunu sağlayan şairler, benimsedikleri ve içinde doğup büyüdükleri inanç yapısını da şiirlerine yansıtmıştır.

Alevi-Bektaşî inanç evreni bağlamında ise şiir son derece önemli olup söz konusu geleneksel yapı içerisinde ortaya konulan eserler, bir şiir külliyyatının oluşumunu sağlamıştır. Sazıyla-sözleriyle birlikte halk kültürünün nüvesi mahiyetindeki halk şiirini diri tutan ozanlardan bazıları Alevi-Bektaşîlik inancına mensuptur. Metin Turan’a göre bu ozanların Alevi-Bektaşîliğe mensup olmaları, Alevi toplumunun Türk kültürünü diri tutmasına katkı sağlamıştır (1997, 19).

Büyük bir kısmı Türk kültürünün, Şamanizmin ve tasavvufun izlerini taşıyan Alevi-Bektaşîlik; Ahilik, Abdallık, Hurufilik, Kızılbaşlık, Kalenderilik ve Haydarilikten unsurlar alıp senkretik bir yapı meydana getirmiştir. Bu yapıya ait unsurları terennüm eden ozanlar aşk ve muhabbete, Allah, Muhammed, Ali üçlüsüne, Al-i Aba’ya, Fazlın uluhiyetine, harflerin sırlarına, Hacı Bektaş Veli’nin Muhammed ve Ali’den ayrı olmadığına, tarikatın müşküllerine, ayin usullerine, Seyyid Gazi, Kızıl Deli Sultan, Balım Sultan gibi Bektaşî büyüklerinin menkıbelerine ve Yezid’in mel’unluğuna dair duygu ve düşünceleri sade, halkın anlayacağı bir dille ve genellikle hece vezni ile terennüm etmişlerdir (Elçin, 1981, 13-14). Alevi-Bektaşîliğe mensup söz konusu ozanların eserleri Alevi-Bektaşî edebiyatını oluşturmuştur. Yunus Emre’nin eserlerini başlangıç noktası olarak kabul eden ve Alevi-Bektaşîlik inanç öğretisini şiirler üzerine kuran Alevi-Bektaşî ozanlar, eserlerinde genel olarak Hak-Muhammed-Ali sevgisi, On İki İmam’a bağlılık, çeşitli kültler, muhabbet, edep, erkân vb. şeklindeki konuları işlemiştir.

Alevi-Bektaşî edebiyatının göze çarpan bir özelliği, yaygın samimiyeti ve sıcaklığıdır. Bu geleneğin ozanları, güzelliği yalın ve süssüz bir üslupla aktarma yeteneğine sahiptir. Onların eserleri yapmacılıktan uzak, içten bir anlatımla oluşmuştur. Bu samimiyet atmosferine zaman zaman ince bir alaycılık karışmıştır. Alevi-Bektaşî ozanları, sert dili yumuşatarak, mizah ve nüktelyi uygun şekilde kullanarak halkla ilişki kurmuştur. Hayatın olumsuzluklarına karşı isyan temaları, doğaya yakınlık ve ilahi olana incelikli imalar onların şiirlerinde yaygındır (Dedebaba, 2000, 51-52). Alevi-Bektaşîliğe mensup ozanların eserleri incelenip değerlendirildiğinde bu eserlerin Türk toplumunun ve kültürünün sade, öz yansıtıcıları, değerli birer hazineleri olduğu görülecektir. Bu kültürü yansıtan ozanlardan biri de çalışmamıza konu olan Ahmet Yurt Dede’dir.

Alevi-Bektaşî inancına mensup olup kendisine kutsiyet atfedilen ve dedelik vasfına sahip Ahmet Yurt Dede, sazı ve sözleriyle birlikte ozanlık geleneği içerisinde Alevi-Bektaşî edebiyatını temsil etmiştir. Çalışmada, Tunceli’nin Hozat ilçesinde yaşamış Ahmet Yurt Dede’nin hayatıyla ilgili bilgi verildikten sonra edebî kimliği üzerinde durulacak ve eleştiri konulu şiirleri incelenip değerlendirilecektir.

1. Ahmet Yurt'un Hayatı ve Sanatı

1.1. Hayatı¹

Ahmet Yurt, 1 Ağustos 1934 tarihinde Tunceli'nin Ovacık ilçesinde doğmuş, 1938 olaylarından dolayı burada dört yaşına kadar yaşamış, olaylarda dedesinin öldürülmesi ve ailesinin zarar görmesi nedeniyle Bilecik'in Gölpazarı ilçesine göç etmiştir. Dokuz yıl burada yaşadktan sonra 1947 yılında dönüş izniyle Tunceli'nin Hozat ilçesine gelmiş, hayatının geri kalan kısmını Hozat'ta devam ettirmiştir.

Ahmet Yurt, henüz Gölpazarı ilçesindeyken 1941 yılında ilçenin merkez ilkokuluna kaydolmuştur. Birinci sınıfta gayet başarılı bir öğrenci olup o dönem okulu teftişe gelen müfettişe verdiği zekice cevaplardan dolayı sınıf atlamış ve ilkokulu dört yıl içinde bitirmiştir. Ahmet Yurt, ilkokul mezunudur. Memlekete dönüş yaptıktan sonra kendisini eğitim alanında yetersiz görmüş ve babasını örnek alarak eski harfli metinleri okumayı öğrenmek istemiştir. Ankara'daki yakınlarından Veysel Saltık ile iletişim kurmuş ve bir Kur'an Elifba'sı istemiştir. Zaman içinde kendisine gelen bu Elifba sayesinde Arap Alfabesi'ni ve eski harfli metinleri okumayı öğrenmiştir. Osmanlı Türkçesi bilgisi ve kitap okuma merakı sayesinde Ahmet Yurt, engin tarih bilgisine sahip olmuştur.

Vatani görevini İzmir'in Bergama ilçesinde yerine getiren Ahmet Yurt, 1951 yılında, Tunceli'nin Ovacık ilçesinden ve Sarı Saltık Ocağı'ndan Hıdır kızı 1936 doğumlu Fethiye Hanım ile evlenmiştir. Fethiye Hanım aynı zamanda Ahmet Dede'nin baba tarafından akrabasıdır. Bu evlilikten Kibire, Gülyaşar, Yazgülü, Mürvet, Suna, Sümbül adında altı kız; Ali Rıza ve Ali Ekber adında iki erkek olmak üzere sekiz çocuk dünyaya gelmiştir. Ahmet Yurt, bir çocuğunu da hastalık nedeniyle kaybetmiştir. Kızlarından Mürvet Yurt, Ankara Ostim'de vergi dairesinde devlet memuru olarak çalışmaktadır. Diğer kızları ise ev hanımıdır. Suna adlı kızı yurt dışında yaşamaktadır. Erkek çocuklarından Ali Rıza, lise mezunu olup Hozat ilçe merkezinde bir kuyumcu dükkânı işletmektedir. Ahmet Yurt toplamda yirmi toruna sahiptir. Çocuklarından Kibire altı, Gülyaşar dört, Yazgülü iki, Mürvet bir, Suna iki, Sümbül bir çocuk annesi; Ali Rıza iki, Ali Ekber ise iki çocuk babasıdır.

Ahmet Yurt'un çocuklarından, babasından el almış olup dedeliği devam ettiren Ali Ekber Yurt, Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünden lisans mezunu olup Munzur Üniversitesinde de Yönetim ve Organizasyon dalında tezli yüksek lisans yapmıştır. Ali Ekber Dede, Tunceli'deki cem evinde belli günlerdeki cem ritüellerini tertip etmektedir.

2021 yılında hayata veda eden Ahmet Yurt, Sarı Saltık soyuna mensup olup evinde bunu gösteren bir şecere de mevcuttur.²

1.2. Sanatı

Ahmet Yurt saz çalıp şiir söyleyen, mahlası bulunan Alevi dedesi bir ozandır. Alevi olması, ocağının dedesi konumunda bulunması, sanatçı kişiliğinin oluşup gelişmesindeki temel etkenlerdendir. Yazdığı beş yüz kadar şiirde de bunu görmek mümkündür. Usta bir ozan olan, hem kendi devrine hem de kendi devrinden sonraki ozanlara ışık tutan Ahmet Dede'nin sanatçı kişiliği incelenip şiirleri tahlil edilmeye

1 Ahmet Yurt Dede'nin hayatına dair bilgiler, 01.12.2015 tarihinde kendisi ile yapılan görüşmeden elde edilmiştir.

2 Sarı Saltık, Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden olup Türk tarihinde ve kültüründe önemli bir yere sahip olan büyük şahsiyetlerden biridir. Tunceli'de onun adına bağlı bir Alevi-Bektaşî ocağı bulunmaktadır. Ahmet Yurt Dede de bu ocağın temsilcisi konumundadır. Hozat ilçesindeki bir dağda Sarı Saltık'ın bir türbesi de bulunmaktadır. Bu türbe başta ocak mensupları olmak üzere halk tarafından sık sık ziyaret edilmektedir.

değerdir. Bu amaçla çalışmada onun hayatı ile şiirleri gün yüzüne çıkarılmaya ve tahlil edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın bu bölümünde Ahmet Yurt'un mahlası, ozanlığı ve ozanlığının oluşumunda büyük etkisi olan dedeliği üzerinde durulacaktır.

1.2.1.Mahlası

Türk kültüründe, âşıkların/şairlerin şiirlerinde kendi isimleri dışında takma bir isim kullandığı görülmektedir. Mahlas denilen bu takma isim bazen âşığın/şairin ismi, soy ismi, memleketi, soyu, mesleği bazen de kişisel ya da fiziki bir özelliği, karakteri, herhangi bir huyu, ruhsal durumu vb. olabilmektedir. Ozanlarla, şairlerle, âşıklarla ilgili birçok özellik hakkında ipuçları verebilen mahlaslar, âşıklık geleneğinde geçmişten günümüze önemli bir yere sahip olmuştur.

Türk şiirine Arap-İslam etkisiyle giren ikinci takma ada “mahlas” veya Türkçe “tamga, mühür, tapşırma” denilmektedir. Bir bakıma şairlerin şahsiyetlerini korumaya ve saklamaya, diğer taraftan dinleyici ve okuyucu zümrelerinin dikkatlerini çekmeye yarayan mistik hüviyetli bu isimler bir sıfat olarak onları diğer meslektaşlarından ayırmaya yarar (Elçin, 1988, 43). Türk halk şiirinin bütün şairleri, ozanları, âşıkları ya ustaları/büyükleri tarafından verilen ya da kendi istekleriyle aldıkları mahlaslarını şiirlerinin genellikle son dizelerinde belirtmişlerdir.

Ahmet Yurt Dede ise bütün şiirlerinde Saltuk mahlasını kullanmıştır. Kendisiyle yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz bilgilere göre bu mahlası Sarı Saltık soyundan geldiği için kendi isteğiyle seçmiştir. O, mahlasını, saz çalıp deyiş söylemeye başladıktan sonra kullanmıştır. Bu mahlası, Ahmet Yurt Dede'nin bütün şiirlerinde görmek mümkündür.

1.2.2.Ozanlığı

Halk ozanı Ahmet Yurt, Bilecik'ten Tunceli'nin Hozat ilçesine 1947 yılında dönüş yapmış ve buraya yerleşmiştir. İlkokul mezunu olmasının yanında tahsil konusunda elinden başka bir şey gelmediğinden kendini geliştirmek için eski alfabeyi, Osmanlı Türkçesini, Kur'an-ı Kerim'i okumayı ve saz çalıp deyiş söylemeyi öğrenmiştir. Saz çalıp deyiş söylemeye on üç yaşında başlamıştır. Onun saz çalıp deyiş söylemesinde büyüklerinin rolü oldukça fazladır. Büyüklerinin sazlı sözlü sanat toplantılarına katılmış ve sanatçı kişiliğinin temelleri burada atılmıştır. Ahmet Yurt'un babası saz çalmayı bilmediği için o, bu yönden daha çok dedesini örnek almıştır. Ayrıca mensubu olduğu Alevi-Bektaşî inancının temsilcileri ibadet ritüellerini, “Telli Kur'an” şeklinde adlandırdıkları sazla gerçekleştirmektedir. Ahmet Dede'nin saz çalıp deyiş söylemeyi öğrenmesinde, mensubu olduğu Alevi-Bektaşî inancının ibadet ritüellerinde “Telli Kur'an” şeklinde adlandırılan sazın ritüelîlik çalgı olarak kullanılması da etkili olmuştur.

Halk ozanı Ahmet Yurt, çocuk yaşlarından 1990'lı yıllara kadar büyüklerinin ve tanınmış ozanların çeşitli bestelerini söyleyerek dinleyenlere eşsiz bir sanat zevki yaşatmıştır. Ahmet Yurt'un kendi şiir ve deyişlerini bestelemesi ise bir arkadaşı vasıtasıyla Âşık Veysel'le tanıştıktan sonra başlamıştır. Âşık Veysel'le Ankara'da bir arkadaşının evinde tanışıp onun sazını çalarak şiirler söylemiş ve onun da beğenisini kazanmıştır. Âşık Veysel'in, Ahmet Yurt'a kendi şiirlerini besteleyip söylemesi konusundaki tavsiyesi, onun şiire yönelmesine vesile olmuştur. Bu tanışıklık, Ahmet Yurt'un sanatını derinden etkilemiştir. Oğlu Ali Ekber Yurt'un deyimiyile onun sazında ve sözünde Âşık Veysel'in ruhunu yakalamak mümkündür. Halk ozanı Ahmet Yurt,

sadece Âşık Veysel’le değil Âşık Davut Sulari, Âşık Daimî, Arif Sağ, Âşık Mahsuni ve Musa Eroğlu gibi büyük ozanlarla da tanışmıştır. Ayrıca saz çalıp şiir söyleme sanatını icra ettiği zamanlarda, ozanlar içinde Nesimi, Yemini, Virani, Kul Himmet, Pir Sultan Abdal gibi büyük ozanlardan ilham almıştır.

Halk ozanı Ahmet Yurt, kendi şiirlerini besteleyip saz çalmakta ustalaştıktan sonra ülkenin çeşitli illerine gitmiş ve buralarda sanatını icra etmiştir. Sazını sözünü dinleyenleri memnun kılmayı kendisine amaç edinen Ahmet Yurt, tanındığı çevrelerde beğenilip ilgi görmüştür. İsminin ve sanatının büyük ozanlar tarafından duyulduğu dönemlerde, şiirlerini ve deyişlerini satması, albüm yapması yönünde çeşitli teklifler almıştır. Ancak Ahmet Dede, kendi beyanına göre “Özümü kaybetmekten korkuyorum.” düşüncesiyle bu teklifleri kabul etmemiştir. Ahmet Yurt, sanatının duyulduğu dönemlerde yönetmenliğini Nezih Ünen’in yaptığı “Anadolu’nun Kayıp Şarkıları” adlı belgeselin bir bölümünde yer almıştır. Belgeselin söz konusu bölümünde Kırıkkaleli Alevi Dedesi Hasan Dede’nin “Eşrefoğlu Al Haberi” adlı bestesini seslendirmiştir.³

Şiiri bir sevda, aşk olarak gördüğünü ifade eden Ahmet Yurt Dede, bütün şiirlerini aşkla ve sevgiyle söylemiştir. O, şiirlerinde Hak-Muhammed-Ali sevgisini, On İki İmam’a bağlılığını, Alevi-Bektaşilik inancının öğretilerini, aşkı, gurbeti, insan sevgisini vb. konu olarak ele almıştır. Ahmet Dede, şiirlerinin birçoğunda da Sarı Saltık’tan ve Hacı Bektaş Veli’den bahsederek onlara olan bağlılığını göstermiştir. Onun eşsiz bir sanat eseri olan şiirlerini başka ozanlar da âşık meclislerinde dile getirmiştir. Beş yüz kadar şiir yazan Ahmet Yurt, kaybolup tarihe karışmasın diye şiirlerini iki ciltlik kitap hâlinde bastırması ve bu kitapları sevenlerine hediye olarak dağıtmıştır.

Ahmet Yurt, eski Türk kültüründe ozanlık görevini üstlenen kamların/şamanların çeşitli özelliklerini de taşımıştır. Bunun kanıtı olarak Alevilikteki dedelik kurumunun temsilcisi olma sıfatıyla dinî ayinlerin yöneticisi olması, cenaze merasimlerini düzenleyip yönetmesi, saz çalıp şiir söylemesi, dargınları barıştırması, her konuda insanlara önderlik etmesi, akıl danışılan biri olması, hasta tedavi etmesi, bazı hastalıklara dua ile şifa bulmaya çalışması şeklindeki örnekler gösterilebilir.

1.3. Dedeliği

Dede sözcüğü günümüzde, soy olarak iki nesil üstteki büyük, yaşlı, ata ve ailenin lideri konumundaki kişiyi temsilen kullanılan bir ifadedir. TDK Sözlük’e göre “*Büyükbabadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri.*” (URL-1) şeklinde ifade edilen “dede” sözcüğünün terim anlamına ilişkin Gökyay: “*Halk arasında, milletin menkıbe kahramanlarına ve din ulularına verilen bir unvandır.*” (2006, 801) ifadelerini kullanmıştır. Türk toplumu olarak kendisine kutsallık atfettiğimiz “dede” kelimesinin şahsiyet bulduğu zirve nokta ise Dede Korkut’tur.⁴ Günümüzde ise “dede” kavramına yüklenen kutsallık vasfı çoğunlukla Alevi-Bektaşî inanç ve geleneğinde, bu geleneğin yaşatıldığı yörelerde görülmektedir. Dedeler, Alevi-Bektaşî inancına mensup toplulukların inanç önderliğini yapan ve o topluluklar tarafından kutsal kabul edilip saygı gösterilen kişilerdir. “*Dedeler, sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunurlar. Dedelerin sahip oldukları yetkiler ve yaptırım güçleri, cemaatin sosyal düzenini sağlayan çok etkili bir güçtür.*” (Ünlü, 2013, 16). İşte bu

3 Bkz. <https://youtu.be/uWJRtFVUuFE?feature=shared>

4 Türklerin kutsallık atfedip yüceltiği, bozkır hayatının her noktasına hâkim olup milletini koruyan Oğuz büyüğü Dede Korkut, kabilenin reisi, halkın atası ve bilgin bir ozandır (Gökyay, 1994, 78).

toplum düzeninin sağlanmasında önemli bir yere sahip olan ve bulunduğu yöredeki topluma önderlik yapan dedelerden biri de halk ozanı Ahmet Yurt'tur. Kendisi Alevi inancına ait geleneksel yapının canlı bir şekilde mevcudiyetini sürdürdüğü Tunceli yöresinde dedelik yapmıştır. Yöredeki Sarı Saltık Ocağı'nın dedesi olan Ahmet Yurt, dedelik vasfının gereklerini yerine getirmeye gayret etmiş, Tunceli'de ve başka illerde cem ritüelleri düzenleyip yönetmiştir. Hozat ilçesinde bir cem evi yapılmasına önyak olmuş ve burada düzenlenecek cem ibadetlerinin gerçekleşmesini sağlamıştır.

Kendi beyanına göre dedeliğine laf söyletmekten çekindiği için toplum tarafından kabul edilemeyecek tüm davranışlardan kaçınan Ahmet Yurt, Alevi-Bektaşiliğin değerli temsilcilerinden biri olarak kabul görmüştür. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'i çok iyi bilen Ahmet Yurt cenaze merasimlerini, Kurban Bayramı başta olmak üzere Alevi-Bektaşi inancı mensuplarınca son derece önemli olan kurban ritüellerini yönetmiş, tıglanan kurbanı dua vermiştir. Anlaşmazlıkları önlemeye çalışan, çevresindeki küsleri barıştıran Ahmet Yurt, çocuksuzluk sıkıntısı yaşayan ailelere ve derdine derman bulamayan hastalara da dualar edip şifa aramıştır. Ülkenin çeşitli illerinden onun bu konudaki yardımlarını ve hizmetlerini duyan kişiler sorunlarının çözümü için Ahmet Yurt'un kapısını çalmıştır.

Ahmet Yurt, Tunceli'nin tanınan dedelerindendir. O, yöredeki dedeler tarafından da sayılıp sevilen bir kişidir. Ahmet Dede, Tunceli'deki ocakların dedeleriyle toplantılar düzenlemiş, Alevi-Bektaşi inancının iyi bir şekilde yaşatılabilmesi için çeşitli önerilerde bulunmuştur. Günümüzde Alevi inanç sisteminin tam anlamıyla işleyememesinden yakınan Dede, bu konuda yapılabilecekler için çözüm yolları aramıştır. Ayrıca Tunceli'yi ziyarete gelen hükümet temsilcilerine de Alevi inancının yaşatılabilmesi için fikirlerini sunmuş, izleyip geleneği tanıyabilmeleri için onların da katıldığı bir cem ritüeli tertip etmiştir. Dedeliğinin duyulduğu dönemlerde, çeşitli üniversitelerden araştırmacılar, Alevilikle ilgili çalışmalarında Ahmet Yurt'un engin bilgilerinden faydalanmıştır.

2. Ahmet Yurt'un Şiirleri

Ahmet Yurt, yaklaşık beş yüz şiir yazmış ve bu şiirlerini "Nefes" ve "Dostun Bahçesi" isimlerini verdiği iki kitap şeklinde yayımlamıştır. Bu şiirlerde nazım birimi olarak dörtlük kullanılmıştır. Şiirlerdeki ahengi yarım kafiye, tam kafiye ve zengin kafiye ile aliterasyon ve asonans şeklindeki unsurlar sağlamıştır. Ahmet Yurt, şiirlerinde Alevi-Bektaşi inancı, Hak-Muhammed-Ali sevgisi, tabiat sevgisi, Cumhuriyet'in kuruluşu, Atatürk sevgisi, aile sevgisi, gurbet, nasihat, eleştiri vb. konularını ele almıştır.

2.1. Ahmet Yurt'un Şiirlerinde Eleştirinin Toplumsal Boyutu

Ahmet Dede, şiirlerini 1990'lı yıllarda söylemiş, sonraki bir tarihte şiirleri yazıya geçirilmiştir. O, şiirlerini geçmişten günümüze gördükleri, yaşadıkları, gözlemleri, tecrübeleri ile dile getirmiştir. Var olan düzen ile olması gereken düzeni, evrensel insan modelini, değerleri şiirlerinde daima uygun bir ifade biçimi ile ölümsüzleştirmiştir. Ahmet Dede sağlıklı, ahlaklı, düzenli bir toplum için belirttiği fikirlerini ise taşlama türündeki şiirlerinde dile getirmiştir.

Dünya, çeşitli kültürleri ve toplulukları barındırırken toplumsal düzen olumsuz niteliklere sahip bireylerin etkisiyle bozulabilmektedir. Bu noktada toplumsal düzenin sağlanmasıyla ilgili ahlak kavramı önem arz etmektedir. Aktan'a göre ahlak, insanların

birbirleriyle veya devletle olan ilişkilerinde ortaya çıkan ve toplumun beklentileri doğrultusunda şekillenen davranışlar ve eylemler bütünüdür (Aktan, 2009, 40). İnsanın topluluk içinde yaşaması, ahlaki bir varlık olmasıyla ilişkilendirildiğine göre toplum, ahlakın uygulanmasının beklendiği bir ortam olarak kabul edilir. İkili ilişkilerden topluluklara kadar geniş bir yelpazede, mutluluk, gelişim ve huzur, bireylerin eğitiminde kullanılan ahlaki değerlerle mümkün olacaktır (Karaköse, 2012, 170). Aksi durumda bireysel sorunlarla birlikte toplumsal düzen sağlanamayacak ve birtakım aksaklıklar yaşanabilecektir. Bu aksaklıklara sebep olan kişiler şairlerin, âşıkların, saz şairlerinin, ozanların şiirlerinde alay konusu olmuş ve bu şiirler vasıtasıyla eleştirilmiştir. Sadece bu kişilerin değil feleğin, kaderin, sevgilin de bu şiirlerde sık sık eleştirildiği görülmektedir. Bu eleştirilerin konu edildiği şiirler halk edebiyatında “taşlama” kavramı ile ifade edilmektedir. Erman Artun’a göre taşlama; toplumsal haksızlıkların, yolsuzlukların, geriliklerin ve ekonomik sorunların âşıklık geleneğinde alaycı bir üslupla anlatıldığı şiirlerdir (2014, 452). Halk şiirinde yerginin ve eleştirinin geçtiği bir tür adı (Alay, 2015, 151) olarak ifade edilen taşlama Doğan Kaya’ya göre ise kişilerin, kurum ve kuruluşların, toplumun aksak yönlerinin, kusurlarının, gülünç yönlerinin, çarpıklıklarının alaylı bir dille ele alındığı, eleştirildiği şiirlerdir (2014, 754). Bu şiirlerde genellikle yalanlar, haksızlıklar, kötülükler, yoksulluklar, çevreyi saran olumsuzluklar vb. bireysel ya da toplumsal konular ele alınır (Çıblak, 2008, 4). Eleştiri konulu şiirler genellikle söz konusu toplumsal konular hakkında farkındalık yaratmak ve düşünceleri teşvik etmek için güçlü bir araç işlevi görmektedir.

Toplumsal konuları ele alan Türk halk şiirinin bir kısmı, Alevi-Bektaşî ozanlar tarafından oluşturulmuştur. Bu ozanlar da şiirlerinde toplumun, dünyanın, hayatın aksak yönlerini eleştirmekten geri durmamışlardır. Özellikle de inancı, çeşitli yapma kalıplara sokmaya çalışan kişileri sıklıkla eleştirmişlerdir. Bedri Noyan Dedebara’nın ifade ettiğine göre Alevi-Bektaşî ozanı sadece softanın uydurma inançlarıyla alay etmekle kalmamış, Tanrı ya da Hz. Ali gibi büyüklerine de karşı çıkmıştır. Bu ozan tipi ayrıca erkânı bozan aydınlatıcıyı, dervişi ve muhibbi de eleştirmiştir. Ancak onun öncelikle eleştirdiği kişiler, kuru bilgisiyle öğünen, böbürlenen ve bilgin geçinerek halktan yararlanmaya çalışanlardır. Ozan, bunu çok güzel ve zarif bir şekilde yapar (2000, 44). Bunlarla birlikte sözü edilen ozanlar Kerbela olayında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’le birlikte onlarca kişiyi şehit eden Yezid’i de şiirlerinde oldukça sert bir dille eleştirmiş ve ona lanetler okumuştur.

Taşlamalar sayesinde şairler kendilerini ifade etme şansı bulmuştur. Çünkü sanatçılar, duyarlı ruhları ve gözlem yetenekleriyle toplumun eksikliklerini tespit etme eğilimindedir. Doğrudan söylenemeyen durum ve olaylara bağlı eleştirilerini de şiirleri vasıtasıyla dile getirirler. Buna bağlı olarak toplumun aksayan taraflarını eleştirmekten geri durmazlar. İşte bu birikimin oluşturduğu taşlama konulu şiirler ana hatlarıyla altı başlık altında sınıflandırılmıştır:

1. Toplumla İlgili Taşlamalar
2. Felek ve Kader Kavramı ile İlgili Taşlamalar
3. Kişilerle İlgili Taşlamalar
4. Sevgili ile İlgili Taşlamalar
5. Hayvanlarla İlgili Taşlamalar
6. Doğa ile İlgili Taşlamalar (Yardımcı, 2013, 280).

Alevi-Bektaşî ozanlarının içinde değerlendirilebilecek Ahmet Yurt, pek çok konulu şiirinin yanında taşlama konulu şiirler de yazmıştır. O; hayata, hayatın güçlüklerine

başkaldırıışlarını ifade eden ve kaba sofuyu, yobazı diline doladığı toplumsal eleştiri konulu şiirler kaleme almıştır. Bu şiirler eleştiri konularına göre İslami ve ahlaki değerlerin bozulması, eğitimsizlik ve cehalet, doyumuzluk, ikiyüzlülük, adaletsizlik ve bireysel yozlaşma şeklinde tasnif edilebilir:

2.1.1.İslami ve Ahlaki Değerlerin Bozulması

Kendi ifadelerinden ve şiirlerinden anlaşıldığına göre İslami ve ahlaki değerlerin çözüldüğünü, bozulduğunu, zayıfladığını düşünen Ahmet Yurt Dede şiirlerinde bu konuyu ele almış ve eleştirilerini dile getirmiştir. Ahmet Yurt Dede, bazı sofu kişilerin ibadeti samimiyezsiz ve yapmacık bir şekilde gerçekleştirdiklerini düşünmekte ve bu kişilerin kıldığı namazın, ettiği duanın hakkını veremediklerini ifade etmektedir. Ayrıca çoğu kişinin ibadeti sadece gösteriş için yaptığını dile getirmektedir. Ahmet Yurt Dede'nin şiirlerinde "Yüce Allah herkesin kalbindekini, hayatı boyunca sergilediği tüm davranışları görür, bilir." görüşü hakimdir. O yüzden Ahmet Yurt, kılınan namazın ve tutulan orucun içtenlikle, samimiyetle yapılması gerektiğini şu şiirinde vurgulamıştır:

Kıldın namazını çıktın camiden

Bozarsın kararı biter aniden

İkinci bir tövbe başlar ardından

Günlük tövbe Allah bunu yutar mı? (Yurt, 2005, 32).

Ahmet Yurt, birçok insanın sadece kendi menfaatleri için yaşadığını, kimsede güzel ahlakın ve namusun kalmadığını düşünerek yalnızlık hissine kapılmıştır. İnsanların iç dünyalarıyla tavırlarının bir olmadığını, verdiği selamın bile değer görmediğini ise şu şekilde dile getirmiştir:

Bozulmuş insanın çarhı düzeni

Edep haya namus ar da kalmamış

Ne ezen bellidir ne de ezileni

Anladım ki gerçek bir dost kalmamış (Yurt, 2005, 52).

Ahmet Dede'nin bakış açısına göre, 21. yüzyıla girerken insanlığın ilerlemekten ziyade gerilediği görülmektedir. Karşılıklı saygının eksik olduğu çağdaş toplumda, zenginlerin yoksulları aşağılaması ve bireylerin genel olarak değersizleştirilmesi gibi konular onun şiirinin ana temaları hâline gelmiştir. Ahmet Dede, insan onurunun ve merhametin savunucusudur. O, insanlara sevgi göstermeyi bir ibadet olarak gören bir inanç sistemine bağlıdır ki bu inanç topluluğu içinde önde gelen bir liderdir. Sonuç olarak, insanlığa duyduğu saygı ve verdiği değer karşılığını görememesi, onun hayata karşı derin bir hayal kırıklığı yaşamasına neden olmuştur:

Ey insan insana saygı duysana

Özünden benliği kaldır alsana

Zayıfa güzelce dönüp baksana

Kendini beğenmiş şeytana bakın (Yurt, 2005, 57).

Ahmet Yurt Dede'nin de gözlemediği gibi, yalan ve kibirle karakterize olan bireylerin yaşadığı hayatlar, onların ibadetlerini samimiyezsiz ve dolayısıyla kabul edilemez kılmaktadır. Yalan, zina ve harama bulaşmanın en büyük günahlar arasında yer aldığı düşünüldüğünde, bu kişilerin kıyamet gününde kaçınılmaz olarak hesap verecekleri varsayılmaktadır:

Riya ile Müslümanlık olmaz

Kin kibir hasetle namaz kılınmaz

Bu hallerle asla Hakk'a varılmaz

Huzuru mahşerde görüşürüz biz (Yurt, 2005, 51).

Ahmet Yurt Dede, kendilerini Müslüman olarak tanımlamalarına rağmen, sadece namaz kılmanın ve oruç tutmanın hayatlarının amacını yerine getirmek için yeterli olduğuna inanan bireyleri eleştirmektedir. Onun bakış açısına göre, Allah'a yaklaşmak için sadece namazı vaktinde kılmak yeterli değildir. Riyadan uzak olmak, helali, haramı bilmek ve doğru yolda yürümek Hakk'a varmak için gereklidir. Ahmet Dede, İslami yükümlülükleri titizlikle yerine getirirken aynı zamanda haksız ticaret, rüşvet ve başkalarına duygusal zarar verme gibi etik dışı uygulamalarda bulunanların tutarsızlığına da dikkat çekmektedir:

Müslüman görünüp oruç tutarsın

Günde bin türlü gönül yıkarsın

Beşe aldığını ona satarsın

Böylece cennete varabilir mi? (Yurt, 2005, 60).

İslami ve ahlaki değerlerin bozulmasını dinî bir önderin şiirlerine konu etmesi gayet tabiidir. O, bu şekilde düşüncelerini ve dünya görüşünü içinde bulunduğu topluma yansıtmak durumundadır. Halk ozanı Ahmet Yurt, hayatı boyunca sazı ve sözü ile bunu gerçekleştirerek değerlerin bozulduğunu ve bozulan değerlerin yeniden düzelmesi gerektiğini birçok şiirinde vurgulamıştır.

2.1.2. Eğitimsizlik ve Cehalet

Ahmet Dede'nin şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla onun neredeyse bütün eleştiri okları cehalete yöneliktir. Ona göre cahil insan; hayatın, yaşamanın, dünya lezzetlerinin tadına varamamış, ilim-irfandan ve bütün dünya güzelliklerinden mahrum kalmış kişidir. Böyle kişilerin yalandan ve haramdan uzak duramamaları Ahmet Yurt Dede'yi daima rahatsız etmiştir:

Cahil gönlü kara bir parça odun

Aşkın şarabından almamış yudum

Dimağında yoktur lezzeti tadın

Lokantaya gider yemek beğenmez (Yurt, 2005, 13).

Aşağıdaki şiirde, Ahmet Yurt Dede'nin, dünyanın artık bir tadının kalmadığından ve insanların tecrübeli rehberlerden istifade etmediğinden şikâyetçi olduğu görülmektedir. O, tanıdığı bazı insanların tutum ve davranışlarını zaman zaman eleştirmekten geri durmamıştır. Bu insanların da tarihten ders almamalarını ve ilimden-irfandan faydalanmamalarını büyük eksiklik olarak görmüştür:

Geçmişten dersini almamış serseri

Deveye kılavuz etmiş merkebi

Bir kişi görmezse irfan mektebi

Hakk'a yakın bir can insan kalmadı (Yurt, 2005, 129).

Aşağıdaki şiirde Ahmet Yurt Dede, cahil bir insanın bilgi eksikliğini, edep ve hayâdan uzaklaşmasını bir devenin taşıdığı yüke benzetmektedir. Ayrıca nefsi de bir ata benzeterek onun dizginlerini kontrol altında tutmanın zorunluluğunu da

vurgulamıştır. Ahmet Dede, bireyin nefsinin terbiye edememesi ve bunun yerine ona boyun eğmesi durumunda, hedeflerine ulaşamayacağını veya amaçladığı yere varamayacağını öne sürmüştür:

Yüklenir sırtına deve yükünü

Bunalmış aşamaz cahil seddini

Dizginsiz bırakmış binek atını

Binmek bilmiyorsa keylan ne yapsın (Yurt, 2005, 209).

Ahmet Dede'nin taşlama türündeki şiirlerinde toplumsal düzenin bozulmasından sorumlu kişiler sürekli olarak eleştiri konusu edilmiştir. Eğitim, toplumsal standartları yükselten, sürekli geliştiren ve yönlendiren birincil unsur olarak tanımlanmıştır. Eğitimin paha biçilmez bir değer olduğunun farkına varamayan ve bu fırsattan mahrum kalan bireylerin, kendi arzuları ve dış etkiler tarafından manipüle edilmeye daha açık oldukları gözlemlenmektedir. Kişinin kendini eğitmesi ve kendisine, benliğine hakim olması şarttır. Ahmet Dede'ye göre inanç gücü bu süreçte çok önemli bir rol oynamaktadır; bu inancın yokluğu Allah korkusunun azalmasına neden olmakta, böylece bireyler kendilerini topluma ve değerlerine zarar vermektен alıkoyamaz hale gelmektedir:

Bilmem nedir şu fitnenin davası

İçi kara sapık bilmez ne yapsın

Kirli ruhu çoktur fitne yuvası

Cehalet hırkası giymiş ne yapsın (Yurt, 2005, 71).

Eğitimsizliğin yol açtığı cehalet, küresel çapta önemli bir sorundur. Çünkü toplumsal anlamda düzeni sağlayacak temel yapı taşı eğitimidir. Bunun yoksunluğu toplum düzenini aksatacaktır. Halk ozanı Ahmet Yurt da eğitimin öneminin farkındalığıyla cahil kişileri şiirlerinde daima eleştirmiştir. Onun dünya görüşü, eğitim gibi bir cevherin nimetlerinden faydalanamayanları hoş görmemiştir.

2.1.3.Doyumsuzluk

İnsanın bu dünyadaki varoluş amaçlarından biri hem maddi hem de manevi gelişimde daha yüksek bir seviyeye ulaşmaktır. Bu hedefe ulaşan ve başarılarını bir lütuf olarak algılayan, bunun için şükreden bireyler genellikle hedeflerini gerçekleştiren kişilerdir. Buna karşın bazı bireyler daha fazlası için doyumsuz bir arzu sergileyebilir ve sürekli olarak istedikleri maddi statüye ulaşmak için çabalayabilirler. Türkçede "gözü doymamak" terimi bu durumu özetlemekte ve sürekli hoşnutsuz olan, hep daha fazlasını arayan kişileri eleştirmek için kullanılmaktadır. Ahmet Dede'nin şu eleştirisi, şükran duygusundan ve paylaşma isteğinden yoksun bireylere yöneliktir:

Dünyayı kazansa gözü doymuyor

Kanaat nedir ki asla bilmiyor

Suratı asıktır hiç de gülmüyor

Kazanır yiyemez hep bakakalır (Yurt, 2005, 271).

Günlük işlerin monotonluğu ve maddi kaygılar insanları, hayatın zevklerini ve potansiyel deneyimlerini ertelemeye zorlamaktadır. Durmak bilmeyen maddi kazanç arayışı sadece hayatın güzelliklerinden keyif almayı geciktirmekle kalmamış, aynı zamanda bazı bireylerde kibir ve bencilliğe de yol açmıştır. Dahası, bu kişiler kendilerine sunulan çeşitli nimetlerin farkına varıp şükredememekte, bu da manevi

yükümlülüklerini ihmal etmelerine yol açmaktadır. Ahmet Yurt Dede aşağıdaki şiirinde bu şükürsüzlüğü ele almakta ve sahip oldukları nimetlerin kıymetini bilmeyenlere bir eleştiri getirmektedir:

Kâinatın hikmetinden

Şükür etmez nimetinden

Yüce Allah vahdetinden

Haberi yok şu âlemden (Yurt, 2005, 151).

Toplumsal düzenin bozulma nedenlerinden biri de bireylerdeki varlık miktarını artırma arzusunun sınırsızlığıdır. Elinde bulduklarıyla memnun olan bireyler doyumsuzluk yaşamamaktadır. Bununla birlikte aza kanaat etmeyen kişiler, mevcut durumunu yetersiz bulabilir ve bu durum onları farklı arayışlara yönlendirerek toplumsal düzeni zedeleyebilecek davranışlar sergilemesine sebep olabilir. Bunun farkında olan Ahmet Yurt Dede, bu şekildeki kişileri de şiirlerinde eleştirmeyi unutmamıştır.

2.1.4. İkiyüzlülük

Gerçek kimliklerini gizleyen ve toplum içinde farklı kişilikler benimseyen bireyler, sosyal ilişkiler için önemli bir tehdit oluşturabilir. Gerçek ve iyi niyetli insanlar, bu tür kimselerin gerçek amaçlarını ayırt etme noktasında genellikle olumsuz bir şekilde etkilenirler. Bu durum güven duygusunu zedeleyebilir ve sosyal ilişkilerin sağlığını tehlikeye atabilir. Halk ozanı Ahmet Yurt aşağıdaki şiirinde masum insanlara sempatisini dile getirirken, ikiyüzlülere de sert bir eleştiri yöneltmektedir:

Perdenin ardında oynar oyunlar

Uzaktan dinliyor masum koyunlar

Meydanda söylenir güzel deyimler

Bilen bilir bilmeyenler ne bilsin (Yurt, 2008, 104).

Toplumun mensubu olan bireylerin açık sözlü olması, o toplumdaki insani ilişkilerin daha sağlıklı ve daha samimi olmasını sağlar. Toplumsal ilişkilerde karakterli davranmak, bu ilişkilerin daha sağlıklı olmasına fayda sağlayabilir. İslami gelenekte, Alevilikte sıklıkla vurgulanan “kendini bilme” durumu da karakterli davranmanın önemine işaret etmektedir. Kendini tanıyamayıp bilincinin farkına varmayı başaramayan insan, en azından çevresindeki güzel ahlak sahibi kişileri örnek almayı başarabilmelidir:

İkiyüzlü olmak ne kadar ayıp

İnsan kendisine olmazsa sahip

Toplumda söyleşir çok da acayip

Kendini tanıyıp bilse ne olur (Yurt, 2005, 132).

Bireyler arasındaki samimi ve sağlıklı ilişkiler, toplumsal düzenin kurulmasına katkı sağlayabilir. İkiyüzlülük ise bu ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olarak toplum düzenini aksatan davranışlardan biridir. Bu olumsuz davranış şekli, halk ozanı Ahmet Yurt Dede’yi rahatsız etmiştir. O, şiirlerinde ikiyüzlü davranan kişileri yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi eleştirmiş ve dolaylı olarak bu kişilerin toplumsal düzeni aksattığını vurgulamıştır.

2.1.5. Adaletsizlik

Ahmet Dede, şiirlerinde adaletsizliği ve adaletsiz davranan kişileri daima eleştirmiştir. O, şiirlerinde ortamın eskisi gibi olmayıp giderek bozulduğundan yakınmıştır. Ona göre yalanın bile artık kolayca söylenebilir bir hâl aldığı günümüz dünyasında birçok insanın gözünü para kazanma hırsının bürümüş olması, bireysel ilişkilerdeki yanlışlıklar ve samimiyetsizlikler toplumsal düzeni aksatmaktadır. Bu da Ahmet Yurt'un şiirlerine konu edilmiştir. Buna örnek bir şiiri şöyledir:

Demokrasi lafı sözde kalıyor

Kuvvetli zayıftan öcün alıyor

Mazlumun gözleri yaşla doluyor

Hiç kimse kimseye acımaz oldu (Yurt, 2005, 157).

Tarih boyunca saygı, sevgi, dostluk, iş birliği ve sadakat gibi insani değerlere büyük saygı duyulmuş ve bunlara bağlı yükümlülüklerle özenle uyulmuştur. Değerin tanınması, başkalarına karşı gerçek şefkat, ilişkilerde samimiyet ve ihtiyacı olanlara yardım, sosyal düzenin korunmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Ancak Ahmet Dede'ye göre çağdaş toplum, ihtiyacı olanlara karşı şefkat gösterme noktasında belirgin bir düşüş sergilemekte ve bireyler arasındaki karşılıklı yardımlaşma önemli ölçüde azalmaktadır.

Aşağıdaki şiirde “şimdi” kelimesinin kullanılmış olması, geçmişle günümüzün bir kıyasa tabi tutulduğunu göstermektedir. Şiirde hayanın önemine vurgu yapılmış ancak günümüzde önemini yitirdiği dile getirilmiştir:

Düşerler itibardan dem vuranlar ırzı namustan

Hayanın perdesini yırtan güzel hürmettedir şimdi

Eğer evliyalar olsa yüzüne kimseler bakmaz

Hamamda dellah olsa tazeler şöhettedir şimdi (Yurt, 2008, 175).

Adalet, toplumsal düzenin temelidir. Seviyesi ne olursa olsun tüm adaletsizlikler, bu düzenin büyük oranda bozulmasına sebep olabilmektedir. Toplumun üyesi olan bireylerin toplumdaki diğer bireylerin haklarını gözetenek ve onlara karşı adaletli davranarak yaşaması, düzenin sağlanmasına katkı sağlayabilir. Bunu önemseyen Ahmet Yurt Dede, taşlama türündeki şiirlerinde adaletsizliği, adaletsiz davranan kişileri inceden inceye eleştirmiştir.

2.1.6. Bireysel Yozlaşma

Ahmet Yurt Dede'nin eleştiri konulu şiirlerinin birçoğu bireysel konuları, ozanın çevresindeki yozlaşan kişileri eleştiren şiirlerdir. Ahmet Yurt Dede, görüşmelerimizde ifade ettiğine ve şiirlerinden anlaşıldığına göre hayatı boyunca insanlara çok değer vermiş, onları sevip saymış bir kişidir. Fakat onun bakış açısına göre insanlar, dünyaya gelişlerinin boşuna olmadığını farkına varmalıdır. Güzel ahlak sahibi olmayan, toplumdan uzak kalıp insanlara karşı çekimser davranan ve olgun davranışlar sergilemeyi bilmeyen insan, Ahmet Dede'nin nazarında değersiz bir konuma sahip olmuştur:

Herkese yabancı sanki serseri

Ne dostunu tanır ne de düşmanı

Topluma karışmaz âdeta deli

Kendine paha verir boşu boşuna (Yurt, 2005, 11).

İnsanların iyi bir dünyada yaşayabilmesi için güzel fikirlerin üretilip paylaşılması tüm insanlığın faydasıdır. Önemli olan da emek ve zaman harcıyıp güzel fikirler ürettikten sonra bunların uygulanıp hayata geçirilmesidir. Düşünce ürünü her şeyi lafta bırakmak, pratikte düşüncenin karşılığını göstermemek doğru değildir. Ahmet Dede'nin dünya görüşüne göre sözünün eri olmayan, gönül sermayesi bulunmayan kişinin toplum içinde yeri yoktur, o kişi artık tamamen yozlaşmıştır:

Gönül sermayesi olmayan kişi

Yenilmez hem onun ekmeği aşı

İmanı zayı olmuş haraptır işi

Cemiyet içinde bir yeri yoktur (Yurt, 2005, 197).

Ahmet Dede'nin bakış açısına göre kuşlar, birliklerini bozmadan tüm yaşamları boyunca uyumlu bir yuva kurabilmekte ve içinde yaşayabilmektedir. Buna karşın insanlar böyle bir yuvayı kolaylıkla yok edebilmektedir. Bireyler yaşamlarının doğasında var olan nimetleri ve güzellikleri tam olarak fark edebilseler, bir evi yok etmenin ve duygusal zarara neden olmanın son derece zor eylemler olduğunun farkına varabilirler. Ahmet Dede'nin, çevresindeki kişilerin aksak yanlarını gün yüzüne çıkaran taşlama türündeki şiirleri, toplumun aksak yönlerine ayna tutmaktadır:

Kuşlar bile yuva yapar kendine

İnsan bozar yuvasını her zaman

Hırsa uyar girer kavga cengine

Gönül yıklar derde düşer her zaman (Yurt, 2005, 192).

Tilkinin, kurnazlığı sembolize eden bir hayvan olduğu malumdur. Kurnaz karakterli kişiler de tarif edilirken genel olarak tilkiye benzetilmektedir. Ahmet Dede'nin bakış açısıyla, aslan görünümlü olan kurnaz ve cahil kişiler hep olumlu davranışlar sergilediğini düşünse de çevrelerine oldukça kötü izlenim bırakırlar:

Bir aslan postuna bürünmüş tilki

Dünyayı bir lokma etmek istiyor

Kendinden habersiz cahilin teki

Çıkap mescitlerde fetva satıyor (Yurt, 2005, 162).

Tarih boyunca, her toplumda hem etik değerlere sadık kalanlar hem de bu değerleri ihlal edenler olmuştur. Toplumsal ilişkilerde adil davranan bireyler de olmuş adaletsiz davrananlar da olmuştur. Toplumsal düzeni koruyanlar kadar bu düzeni bozanlar da bulunmaktadır. Gerek insanların gerekse kurumların sergilediği bu olumsuz tutum ve davranışlar Ahmet Yurt Dede'nin eleştiri oklarından kurtulamamıştır. Yurt; yalan söyleyen, hırsızlık yapan, gözü doymayan, inancını gösteriş için yaşayan, adil olmayan, cahil, sahtekâr, zalim, ikiyüzlü, kurnaz, vb. pek çok olumsuz özellik sergileyen insanları şiirlerinde eleştirerek toplum düzenini sağlamak adına yapılması gerekenleri nasihat etmiştir.

Sonuç

Türk kültür ve mirasının temel direklerinden biri olan ozan; müziği, şiiri ve söylemiyle ata ruhunu yaşattırıştır. Ozan, kendi tarihinin ve toplumunun kültürel mirasını koruyarak, sonraki nesillere aktarılmasını sağlamıştır. Müziği hoşgören ve insanı sevmeyi ibadet olarak kabul eden Alevi-Bektaşî inancı da bu geleneğe önemli katkılarda bulunmuş ve uygulayıcılarına estetik bir alan sağlamıştır.

Çalışmada taşlama türündeki şiirleri değerlendirilen Ahmet Yurt, Alevî inancına mensup olmakla beraber, söz konusu inanç sistemi içerisinde inanç önderi statüsü taşıyan bir şahsiyettir. Beş yüz kadar şiir yazan Ahmet Yurt Dede'nin bu şiirlerinin neredeyse hepsinde insana olan sevgisini görmek mümkündür. Çünkü ona göre insanı sevmek ve hoşgörmek toplumsal anlamda bir düzen getirecektir. Ancak evrensel anlamda böyle bir olgunluğa, her bireyin sahip olamadığı söylenebilir. Bazı bireyler olumsuz birçok davranış sergileyerek toplumsal düzenin aksamasına sebebiyet vermektedir. Bir inanca mensup olan canlara önderlik yapan Ahmet Yurt Dede, toplumsal düzeni bozan tutum ve davranışlar ile toplum düzeninin aksayan yönlerini şiirlerinde eleştirerek toplumsal düzenin önemini ve gerekliliğini vurgulamıştır.

Ahmet Yurt Dede, eleştiri oklarını genel olarak İslami ve ahlaki değerlerin bozulmuş olmasına, eğitimsizliğe, cehalete, doyumsuzluğa, adaletsizliğe, ikiyüzlülüğe ve olumsuz karakter özellikleri taşıyan bireylere yöneltmiştir. O, eleştiri konulu bu şiirlerinde edep, haya, namus, cehalet, yalan, ikiyüzlülük, saygısızlık, dedikodu, samimiyetsizlik, doyumsuzluk, adaletsizlik gibi kavramları sık sık vurgulamıştır. Ahmet Dede, eleştiri temalı bu şiirlerinde zaman zaman öfkeli bir tutum sergilemiş, zaman zaman da mizahi dilden istifade etmiştir. Ozanlık geleneğinin temsilcilerinden Ahmet Yurt Dede'nin eleştiri konulu şiirlerinde olanı ve olması gerekeni anlattığı, evrensel insan modelini çizerek Türk kültürü ve insanlık için önemli bir hizmette bulunduğu ifade edilebilir.

Kaynaklar

- Aksan, Doğan. *Halk Şiirimizin Gücü*, Ankara: Bilgi Yayınları, 1999.
- Aktan, Coşkun Can. "Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş". *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. Cilt 1 Sayı 1 (2009). 38-59.
- Alay, Okan. *Türk Saz Şiirinde Yergi, İroni ve Mizah (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2015.
- Artun, Erman. *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi Yayınları, 2014.
- Çıblak, Nilgün. *Aşık Şiirinde Taşlamalar*. Ankara: Ürün Yayınları, 2008.
- Dedebaba, Bedri Noyan. *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik (Edebiyat 1. Kitap)*. Cilt III. Ankara: Ardıç Yayınları, 2000.
- Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatı Araştırmaları 1*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Gökyay, Orhan Şaik. "Dede Korkut". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDVY. C.9. İstanbul: 1994.
- Kalkan, Emir. *XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Karaköse, Ayşe. "Sosyolojik Yönüyle Ahlak". *Bilimname*, XXIII, 2012/2, 149-172.
- Kaya, Doğan. *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.
- Köprülü, M. Fuat. *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Turan, Metin. *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*. Ankara: 1997.
- Ünlü, İhsan. *Alevilikte Dedelik ve Ocak Anlayışı "Tercan Örneği" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2013.
- Yardımcı, Mehmet. *Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri*. İzmir: Kanyılmaz Yayınları, 2013.
- Yurt, Ahmet. *Nefes*. İstanbul: Kayhan Yayınları, 2005.
- Yurt, Ahmet. *Dostun Bahçesi*. İstanbul: Yazıt Yayınları, 2008.

Sözlü Kaynaklar

KK-1 Ahmet Yurt/1934/Ovacık/İlkokul/Emekli/01.12.2015/Hozat.

İnternet Kaynakları

URL1: <https://sozluk.gov.tr/>, 20 Kasım 2022.

Extended Abstract

Poetry, a form of art where emotions and thoughts are expressed in an artistic language, stands distinct from everyday speech through its unique stylistic elements. Words in poetry transcend their conventional meanings, providing profound aesthetic pleasure to the reader or listener. In Turkish history, early poetry was performed by sacred figures like “Kam,” “Bakı,” and “Shaman” during rituals, using the primitive form of the modern saz, known as kopuz. These figures, revered by the community, evolved over time into “ozans,” who continued the tradition of singing poetry accompanied by the saz. In the context of Alevi-Bektashi beliefs, poetry holds a crucial place, contributing significantly to Turkish cultural preservation. Alevi-Bektashi poets often infused their works with themes of love, devotion to Allah, Muhammad, Ali, and other significant religious figures, using a simple language accessible to the public.

Ahmet Yurt Dede, a notable figure in Alevi-Bektashi poetry, was born in Tunceli in 1934 and experienced significant cultural and historical events that shaped his life and artistry. Moving through different regions due to familial and political upheavals, Yurt Dede developed a rich understanding of traditional Turkish culture, eventually settling in Hozat. Yurt Dede was a self-taught scholar, gaining proficiency in Ottoman Turkish and the Arabic script, which enriched his historical and literary knowledge. His artistic journey was heavily influenced by meeting renowned poet Asık Veysel, which propelled him to create his compositions. Known for his extensive repertoire of poetry, Yurt Dede’s works, often performed with the saz, covered themes central to Alevi-Bektashi teachings.

Yurt Dede’s poetry, reflecting deep spiritual and cultural insights, includes over five hundred poems. He meticulously documented his works, ensuring their preservation for future generations. His role extended beyond poetry; he embodied the traditional functions of a shaman, leading religious rituals, offering guidance, and healing the community. Ahmet Yurt Dede’s legacy continues through his family, notably his son Ali Ekber Yurt, who upholds the dedelik tradition in Tunceli. His contributions are a testament to the enduring cultural and spiritual heritage of the Alevi-Bektashi community, highlighting the integral role of poetry in expressing and preserving these traditions. Ahmet Yurt wrote around five hundred poems and collected them in two books titled “Nefes” and “Dostun Bahçesi”. Yurt, who used the verse unit of quatrain in his poems, used half, full and rich rhymes and harmonic elements such as alliteration and assonance. His themes include Alevi-Bektashi belief, nature, the founding of the Republic, love for Atatürk, family, expatriation and criticism. Yurt’s poems were sung in the 1990s and later transcribed. Social criticism has an important place in his poems. He glorifies universal human values by criticizing the existing order. He expresses his ideas for a healthy and moral society through satire. Satire criticizes social injustices, corruption and moral disorders in a humorous style. Ahmet Yurt’s poems deal with issues such as the deterioration of social order, the weakening of moral values, education and ignorance.

Ahmet Yurt, one of the Alevi-Bektashi poets, criticizes the deterioration of religious and moral values in his poems. He targets insincere worship and people who pursue self-interest. He harshly criticizes lives full of lies and arrogance. Emphasizing that ignorance leads to social deterioration, Yurt frequently expresses the importance of education in his poems. Yurt also criticizes material insatiability and individuals who constantly want more. He targets people who are not grateful for what they have and do not appreciate their blessings. He also tries to protect the health of social relations by addressing issues such as hypocrisy and insincerity. Ahmet Yurt’s poems draw attention to social problems and emphasize the importance of moral values.